

תכנית הגרעין של איראן

והמשא ומתן עם שלוש מעצמות האיחוד האירופי

אמילי לנדאו ואפרים אסכולאי

דחייתה המוחלטת של איראן את ההצעה של ה-EU-3 (בריטניה, צרפת, וגרמניה) בתחילת אוגוסט 2005 להגביל את תכנית הגרעין שלה סימנה את תחילתו של פרק מרתק נוסף במשא ומתן בין שני הצדדים. ההצעה האירופית דרשה את הגבלת תכנית הגרעין של איראן בתמורה לתמריצים כלכליים, פוליטיים וטכנולוגיים רבים שהיו מעניקים לאיראן את כל היתרונות הגלומים באנרגיה גרעינית למטרות אזרחיות. מלבד זאת החליטה איראן ימים אחדים לאחר מכן לחדש את הפעילויות במתקן להמרת אורניום (UCF – Uranium Conversion Facility) באיספהאן. אף על פי שאיראן הכריזה על נכונותה ועל רצונה להמשיך במשא ומתן, היא הייתה נחושה בהחלטתה להפעיל בעצמה את מחזור הדלק הגרעיני בשלמותו, לרבות העשרה. לכך לא היו מדינות ה-EU-3 מוכנות להסכים.

באמצע חודש ספטמבר, ימים אחדים לפני שעמדה מועצת הנגידים של הסוכנות הבין-לאומית לאנרגיה אטומית (סבא"א) לדון בהתפתחויות האחרונות, נשא אחמדינז'אד (Ahmadinejad), נשיא איראן החדש, באו"ם, נאום שהוגדר כלוחמני. הוא הבהיר חד-משמעית כי איראן לא תוותר לעולם על תכניתה להעשרת אורניום, וביקר בחריפות את ארצות הברית ואת אירופה על ניסיונותיהן להתערב בתכנית זו. המסר לא השאיר כל פתח לפשרה, וסגנון הנאום היה בוטה עד כדי האשמת המערב במדיניות אפרטהייד. האירופים, שהתאכזבו מנאומו של הנשיא, החלו לנסח טיוטת החלטה עבור מועצת הנגידים של סבא"א אשר תעביר את הנושא כולו לטיפול מידי של מועצת הביטחון של

האו"ם, דבר המאפשר הטלת סנקציות על איראן. בסופו של דבר נאלצו האירופים להתפשר על נוסח מרוכך של הצעת החלטה, בעקבות חוסר התמיכה של כמה חברות מפתח במועצה בהצעה המקורית. ההחלטה (שהתקבלה ברוב של עשרים ושתיים מול מתנגדת אחת ושתיים עשרה נמנעות) קבעה כי "כשליה הרבים של איראן והחריגה ממחויבויותיה להסכם הפיקוח על האמנה לא-ההפצה של נשק גרעיני (NPT)... מהווים אי-ציות". עם זאת, ההחלטה לא ציינה מתי ובאילו נסיבות יועבר הנושא לתשומת לב של מועצת הביטחון. יש לציין כי ההחלטה לא התקבלה פה אחד, מקרה חריג במועצת הנגידים של סבא"א, המראה שארצות הברית ואירופה אינן נהנות מתמיכה נרחבת לעמדתן. דיון נוסף בנושא נקבע למושב הבא

של מועצת המנהלים, בנובמבר 2005. לאור ההתפתחויות הללו ובניסיון להעריך את מידת האפקטיביות של מהלכים דיפלומטיים כאסטרטגיה של מניעת הפצת נשק גרעיני במקרה של איראן, נבחן את השפעתו המעשית של המשא ומתן, הנמשך שנתיים, בין ה-EU-3 ובין איראן, על נחישותה ועל יכולתה האמיתית של איראן לקדם את תכנית הגרעין שלה. שני דברים ברורים: ראשית – מאז קיץ 2002 נקלעה איראן למצב קשה, של מעורבות פעילה מצד הקהילה הבין-לאומית בניסיון להבטיח כי איראן ממלאת את התחייבויותיה לא-ההפצת נשק גרעיני; שנית – תגובתה של איראן למעורבות זו נושאת שני פנים: (א) הבעת נחישות להשלים את מחזור הדלק הגרעיני; (ב) הכרזות חוזרות ונשנות כי אין

עם ה-EU-3 על יכולתה של איראן לקדם את תכניתה הצבאית.

תכנית הגרעין של איראן

בבואנו להעריך את טיבה של תכנית הגרעין של איראן אפשר להתחיל בסיפורו של מתקן ההמרה באספהאן, שעליו הכריזה איראן בשנת 2000 והפעלתו חודשה ב-8 באוגוסט 2005. מתקן ההמרה חיוני לכל תכנית הגרעין של איראן, ולכן הפעלתו מעוררת דאגה רבה.

בשנת 2000, אחרי שנים של חשדות כי האיראנים מנסים להשיג יכולות גרעיניות צבאיות, אך ללא ראיות חותכות לכוונה לפתח אמצעי לחימה גרעיניים, הצהירה איראן לפני סבא"א כי היא מקימה מתקן להמרת אורניום (UCF). מפעל כזה יכול להפיק מגוון רחב של תרכובות, אולם המוצר המעורר דאגה רבה ביותר הוא אורניום הקסאפלואוריד, המשמש אך ורק חומר הזנה להעשרת אורניום. אורניום מועשר באיכות גבוהה הוא אחד משני החומרים העיקריים היכולים להרכיב את הליבה של מתקן נפץ גרעיני. מאחר שלא היה לאיראן מתקן מוצהר להעשרת אורניום, עוררה הקמתו של המתקן שאלות מובנות וחששות מוצדקים.

חברים בכירים ב"מועצת ההתנגדות הלאומית של איראן" (NCRI) סייעו בפתרון החידה במסיבת עיתונאים שהתקיימה בווינגטון באוגוסט 2002; הם סיפקו מידע ותצלומי לוויין של שני אתרים איראנים: האחד, בנאטאנו, מיועד לאחסן מפעל גדול להעשרת אורניום; והאחר, באראק, ובו מפעל לייצור מים כבדים. האתר בנאטאנו השלים את התמונה והסביר את הסיבה לבנייתו של המתקן להמרת אורניום. ניתוח

הייתה מסוגלת לקדם את תכניתה הגרעינית או עד כמה נמנע ממנה הדבר; וחשוב באותה מידה, מה היה סגנון ניהול המשא ומתן עם ה-EU-3, ובאיזו מידה סייע הדבר לשמירת האופציות של איראן פתוחות, למרות היותה נתונה ללחץ.

הערכה כזו מחייבת בחינה של הסוגיות השונות כלהלן:

■ ההיבט הטכני והראיות שבידינו בנוגע להתקדמות של איראן בתקופה זו.

חוסייין מוסאוויאן, ראש משלחת איראן למשא ומתן בנושא הגרעין והנשיא פוטין

■ אופן ניהול המשא ומתן: היכן התגמשה והיכן עמדה איראן בתקיפות על דעתה; מהי משמעותם של הדברים במונחים של יצירת יתרון לאיראן על פני ה-EU-3 במשא ומתן.

■ בחינת התנהגותה של איראן בעבר, בשעה שהתמודדה עם סוגיות ההפצה של נשק לא קונבנציונלי.

■ בחינת הצעדים הנוספים שאיראן נוקטת כדי לצבור תמיכה חיונית להמשך תכנית הגרעין שלה בקרב הקהילה הבין-לאומית.

רק בבחינת כל מגוון ההיבטים הטכניים והפוליטיים של התנהגותה של איראן נוכל להבין טוב יותר את השפעת המשא ומתן

לה כוונות צבאיות. יתרה מזאת, היא גילתה נכונות לשתף פעולה במשא ומתן עם ה-EU-3 ואף הגיעה לשני הסכמים עם המדינות הללו – בשלהי 2003 ובשלהי 2004.

עם זאת, אם נניח כי יש לאיראן שאיפות צבאיות בתחום הגרעין – ויש סיבה להניח כי למרות הכחשותיה הנמרצות היא שומרת על שאיפות אלה – שאלת המפתח במצב הנוכחי היא מה אפשר ללמוד מהתנהגותה של איראן במשא ומתן עד כה. אפשרות אחת היא להסיק כי כאשר איראן נמצאת במצב של אילוף וחשופה ללחץ כבד מצד הקהילה הבין-לאומית, היא מתגמשת ומשתפת פעולה. לפיכך אף שהמשא ומתן עלול להיות ממושך ולהיתקל בעיכובים, הוא עשוי להביא לתוצאות מוצלחות ובלבד שהקהילה הבין-לאומית תתמיד בנחישותה ובתקיפותה לאורך זמן. אולם אפשר גם לטעון כי שיתוף הפעולה שאיראן מפגינה הוא חלק מאסטרטגיה כוללת המיועדת להוציא מתוק מעץ. בהתאם לפרשנות זו, איראן מתאמצת מאוד להרוויח זמן יקר אשר יאפשר לה להמשיך בתכניתה, אם כי ביתר אטיות וזהירות. היא עושה כמיטב יכולתה לקרוא תיגר על כוונתה של הקהילה הבין-לאומית להפסיק לגמרי את תכניתה להעשרת אורניום. לפי פרשנות זו, מעטים הסיכויים כי המשך המשא ומתן במתכונתו הנוכחית יניב פירות. לפי גרסה שונה מעט לפרשנות זו, איראן מנסה להרוויח זמן כדי להשיג פריצת דרך טכנולוגית (באתרים ידועים או מוסתרים) אשר, אם תוכרו בגלוי, תעניק לאיראן יתרון בכל משא ומתן.

כדי לפסוק בשאלת מפתח זו, עלינו לבחון ולהעריך כיצד השתמשה איראן בזמן שעמד לרשותה בשנתיים האחרונות: עד כמה

שפורסם בתקשורת הבין-לאומית בעניין הפוטנציאל של האתר, הצביע על אפשרות לייצור כמויות גדולות של אורניום בהעשרה גבוהה (איכות צבאית) זמן קצר לאחר תחילת הפעלתו של האתר.

אולם סוגיית ההעשרה היא מרכיב אחד בלבד בפרויקט הגרעין של איראן. מפעל המים הכבדים שהתגלה באראק רומז על התפתחויות אפשריות אחרות. למים כבדים יש שימוש אחד בלבד: בכורים גרעיניים. בכורים מים כבדים אפשר להשתמש באורניום טבעי כדלק גרעיני. דלק זה הוא המקור הטוב ביותר לפלוטוניום, שהוא החומר החלופי הנחוץ לליבה של אמצעי לחימה גרעיניים. אכן, בשל לחץ בין-לאומי שהופעל על איראן, היא הכריזה גם על הקמת כור

איראן ציינה שוב ושוב כי פעילות ההעשרה היא זכות השמורה לה על פי דין וכי הסכימה מרצונה הטוב להשעות את פעילויות ההעשרה, כמחווה של בניית אמון כלפי הקהילה הבין-לאומית

מחקר גרעיני בן ארבעים מגה וואט סמוך למפעל לייצור מים כבדים. לכור המוצהר יש יכולת לייצר פלוטוניום עבור מתקן נפץ גרעיני אחד בשנה. לאחר מכן יש להפריד את הפלוטוניום מן הדלק המוקרן במפעל הפרדה, שהוא מטבעו גדול, מסורבל וקשה להסתרה. סבא"א אישרה כי האיראנים מנסים לרכוש ציוד למפעל כזה. יש ודאות כי איראן ערכה ניסויים בקנה מידה קטן של הקרנת אורניום והפיקה כמויות זעירות של

פלוטוניום, גם זאת בלי להודיע לסבא"א. את התכנית לפעול בכל החזיתות יישמו האיראנים במרץ רב. הגורם החיוני השני הנחוץ להפעלתו של כור המחקר – דלק גרעיני – נמצא בהישג ידה של איראן מפני שהמפעל לייצור דלק גרעיני הוא חלק מן המתקן להמרת אורניום. מכאן חשיבותו של ה-UCF לכל ההיבטים של תכנית הגרעין של איראן

אחרי שהתגלו פרטי הפעילויות של איראן הגבירה סבא"א את הבדיקות הקפדניות והתברר כי איראן ניהלה תכנית גרעין חשאית. בקיץ 2003, באיומי פנייה למועצת הביטחון להטלת סנקציות על איראן, גילה האיחוד האירופי מעורבות פעילה יותר בניסיון להבטיח, באמצעות דיפלומטיה, כי איראן תמלא את התחייבויותיה לאי-הפצת נשק גרעיני. באוקטובר 2003 הצליחו מדינות ה-3 EU להגיע להסכם עם איראן על השעיית הפעילויות להעשרת אורניום, אולם ביולי 2004 הפרה איראן את ההסכם וחידשה את בניית המתקן להמרת אורניום וקרוב לוודאי גם את בניית מתקני ההעשרה.

בעקבות צעד זה והאפשרות המחודשת להעביר את הסוגיה לדיון במועצת הביטחון, שוב הצליחו ה-3 EU בנובמבר 2004 להגיע לסיכום עם איראן, ועל פיו "התנדבה" איראן להשעות את תכנית ההעשרה שלה, וחודשו השיחות על הסכמי סחר ושיתוף פעולה בין אירופה לאיראן. ראוי לציין כי ההסכם ההשעיה אינו מקיף ביותר ואינו כולל למשל את הקמת כור המחקר באראק. מצילומי לוויין עולה כי הבנייה באתר זה מתקדמת, ואף כי יחלפו עוד שנים מספר עד השלמתה, יש בכך איתות ברור לכוונותיה של איראן. ראוייה לציון מיוחד טענתם של מקורות איראנים כי את פרק הזמן מחודש יוני עד

נובמבר 2004 ניצלה איראן להמרת שלושים ושבע טונות של אורניום ("עוגה צהובה") לגז, ב-UCF באיספהאן.¹ במאי 2005, אחרי שהושג ההסכם בנובמבר 2004, שוב החלה איראן לדבר על כוונתה לחדש את פעילויות ההעשרה; בחודשים שלאחר מכן הייתה הדרך רצופת מכשולים, ובסופה החליטה איראן לחדש את הפעלת ה-UCF. האיראנים דחו את ההצעות מאירופה, ואילו האירופים, בתגובה, הפסיקו את השיחות שהיו אמורות להתחדש בסוף אוגוסט 2005.

בשנתיים האחרונות נותרה איראן נחושה בדעתה שלא לוותר על זכותה להעשרת אורניום. אף שנראה שלא היה ביכולתה של איראן להשיג התקדמות של ממש בתכנית הגרעין שלה בתקופות ההשעיה, היא טוענת כי היא כן הצליחה לקדם את התכנית בפרק הזמן שבין שתי ההשעיות. יתרה מזאת, סימן מובהק לנחישותה של איראן להמשיך בפרויקט ההעשרה גם במשך תקופת ההשעיה הוא דרישתה (לדרישה זו לא ניתנה הסכמה) להמשיך בעבודה על פיתוח של עשרים צנטריפוגות גז. זו הטכנולוגיה העיקרית שאיראן משתמשת בה בתכניתה להעשרת אורניום. בכך יש גם כדי לספק ראיה נסיבתית לטענה כי איראן טרם השלימה את עבודות המחקר והפיתוח הנחוצות למפעל ההעשרה שלה. לאחרונה העלה ה-NCRI טענות (אלה לא אומתו) כי איראן משטה באו"ם ובאיחוד האירופי בבנייתה בחשאי 4,000 צנטריפוגות בערך בעודה ממשיכה במשא ומתן עם אירופה, והיא מסתירה אותן במתקנים של הצבא ושל משמרות המהפכה, שהם מחוץ לתחום של פקחי האו"ם.²

איראן ציינה שוב ושוב כי פעילות ההעשרה היא זכות השמורה לה על פי דין

וכי הסכימה מרצונה הטוב להשעות את פעילויות ההעשרה, כמחווה של בניית אמון כלפי הקהילה הבין-לאומית. עתה חידשה איראן את הפעלת ה-UCF – החיוני לתכנית הגרעין שלה על כל היבטיה. עד כה הצליחה איראן לפטור את עצמה מעונש, אף כי מדינות ה-EU-3 הצטרפו לבסוף לעמדתה של ארצות הברית בדרישה להעביר את הטיפול בה למועצת הביטחון. כדי להתעמק בשאלה כיצד קרה הדבר, עלינו לבחון את התנהלותה של איראן מול הקהילה הבין-לאומית בכלל ואת מיומנותה בניהול המשא ומתן עם מדינות ה-EU-3 בפרט.

לפני כן, ראיה נוספת לנחישותה של איראן לקיים פעילויות הניתנות בסופו של דבר לשימוש בתכנית גרעין צבאית, אפשר למצוא בידענות על פעולותיה לפיתוח מנגנון נפץ שהחומר הבקיע מוכנס לתוכו ולקיום ניסויים בשטח. ברור כי זהו פרויקט בהיקף עצום, מושקע בו מאמץ גדול ומוקצב לו ממון רב. הכול מצביע על שאיפתו של

מקורות דיפלומטיים מערביים: בשנתיים האחרונות הציעה איראן שיתוף פעולה וסיוע לרבות ממדינות העולם השלישי בתמורה לתמיכתן בתכנית הגרעין שלה

המשטר להשיג יכולת גרעינית צבאית ראשונית בתוך זמן קצר ככל האפשר.³ סימן חשוב נוסף לכוונתה של איראן לפתח יכולת נשק גרעיני הוא הפרויקט הנרחב לפיתוח טילים, אשר כביכול אין לו גבולות; הטווח היעיל של הטילים ודיוק פגיעתם

עולים בכל שלב. לטילים ארוכי טווח אין כל שימוש אלא אם יחומשו בראשי קרב לא קונבנציונליים.⁴

במשוואה הגרעינית יש לתת את הדעת גם לתחנת הכוח שהרוסים בונים בבושרה. הבעיה העיקרית במונחים של הפצת נשק גרעיני בכל הנוגע לתחנת הכוח היא האפשרות כי הדלק המוקרן בכור ישמש מקור לכמות גדולה של פלוטוניום. אף כי הפלוטוניום המיוצר שם אינו באיכות גבוהה כמו זו של הפלוטוניום המיוצר בכור המחקר, הוא יכול להתאים בכל זאת למטרות צבאיות. הפתרון לבעיה זו נמצא בהשבת הדלק המשומש מן הכור אל ארץ המוצא שלו, במקרה זה – רוסיה. המשא ומתן על סוגיה זו היה ממושך מאוד, ורק לאחרונה יושב העניין בהסכם שנחתם בין רוסיה לאיראן. יש להדגיש כי המקור החיצוני של הדלק סיפק לאיראן את האמתלה הרשמית להקמת מפעל העשרה גדול. ההצהרה הרשמית של איראן בעניין זה היא כי היא אינה רוצה להיות תלויה באחרים בנושא הדלק הגרעיני.

סגנון המשא ומתן של איראן

התנהגותה של איראן במשא ומתן עם מדינות ה-EU-3 מאופיינת באיזון בין נחישות עזה להשלים את מחזור הדלק ובין הבעת נכונות לשתף פעולה. אף ששני הסכמים נחתמו עם ה-EU-3 להשעות את פעילויות ההעשרה, איראן מדגישה, כמעט בכל התבטאות שלה, כי זהו רק אמצעי זמני להפגנת רצון טוב. היא איתנה לחלוטין בנושא זה למרות תמיכתה בהמשך המשא ומתן.

ברור לחלוטין שאיראן רוצה להמשיך ולפתח את תכנית הגרעין שלה, ומאז 2002 נראה כי הגיעה למסקנה שהדרך הטובה

ביותר לעשות זאת היא תוך כדי המשך שיתוף פעולה, ואגב ניסיון לשמור על מסגרת של משא ומתן. היא לא תתגמש בנושא העשרת אורניום, אולם אין ברצונה ליצור משבר אשר יפסיק את המשא ומתן ויעורר נקיטת אמצעים חמורים נגדה.

איראן הלכה על חבל דק בעניין זה, והאסטרטגיה שלה, של הימנעות ממשבר (crisis avoidance), מתבטאת בכמה דרכים. **הדרך הראשונה** היא הקפדתה של איראן להציג את פעולותיה (שאירופה רואה בהן הפרה של התחייבויותיה של איראן כלפי ה-EU-3) כתגובה לאי-מילוי חלקה של אירופה בעסקה. כך אירע כאשר הסתיים ההסכם הראשון עם ה-EU-3 ביוני 2004 בהודעתה של איראן כי היא מחדשת את הפעילויות הקשורות בהעשרת אורניום. איראן טענה כי בריטניה, צרפת וגרמניה הבטיחו להסיר את עניין איראן מסדר היום של מועצת הנגידים של סבא"א ביוני, אולם הן לא עשו כן. לאיראן הסבר דומה בנוגע לצעדיה האחרונים לחידוש הפעלתו של ה-UCF כתגובות לחוסר רצינות מצד ה-EU-3 בכל הנוגע להתחייבותן להגיש לאיראן הצעה מתקבלת על הדעת במסגרת הזמן שיועדה לכך. שוב, לא איראן אלא אירופה היא שלא עמדה בהתחייבותה.

דרך שנייה היא הצדקת פעולותיה של איראן כמתקבלות על הדעת, לפי פרשנותה של איראן למה שהוחלט. כך קובעת איראן כי לדעתה, חידוש הפעילויות ב-UCF אינו הפרה של ההסכם מנובמבר 2004 מאחר שההשעיה הייתה צעד של רצון טוב מצדה של איראן ולא התחייבות. איראן הצדיקה את חידוש הפעלתו של ה-UCF גם באמצעות הבחנתה הברורה בין פעילות של המרה לפעילות של העשרה. לכן איראן רק החלה

בתהליך של המרה – שמבחינתה אינו בעייתי – אך עדיין אינה עוסקת בהעשרה. ולבסוף, ברמת הרטוריקה, האיראנים ממשיכים להדגיש בכל הזדמנות את כוונתם הברורה להמשיך במשא ומתן.

חשוב לזכור שהאסטרטגיה של איראן לטיפול בהפצת נשק להשמדת המונים (WMD) לא החלה רק בשנת 2002 עם הגילויים על אודות פעילויות לא מוצהרות בתחום הגרעין בנאטאנו ובאראק. לאמתו של דבר, עוד בשנות התשעים העדיפה איראן להציג את עצמה כמשתפת פעולה בזירה הבין-לאומית, כאמצעי לקידום של הנושאים החשובים ביותר בעיניה. באותה תקופה התבלטה איראן כמדינה מזרח-תיכונית אשר לא זו בלבד שחתמה על האמנה למניעת הפצתו של נשק כימי (CWC) אלא אף אשררה אותה בנובמבר 1997, ומאז היא חברה פעילה בארגון לאיסור נשק כימי – OPCW. כך, בעודה מדברת על חשיבות הייצור של פצצה אסלאמית כמשקל נגד לישראל, חיזקה איראן את תדמיתה כמשתפת פעולה בזירה הבין-לאומית בתחום הלא קונבנציונלי, על ידי הצטרפותה ל-CWC.⁵

בנוגע למשבר האחרון, שהחל כאשר חידשה איראן את פעילויותיה ב-UCF באיספהאן, אפשר להבחין בשינוי טקטי בגוון של הכרזותיה ותגובותיה. איראן שינתה את טעמה, ונעימה של תוקפנות השתמעה מתגובותיה כשהאשימה את ה-3-EU בנוקשות לא סבירה בתגובתן לפעולתה ובהעביר את העניין למועצת הנגידים של סבא"א. איראן הביעה הפתעה בשל התנהגות לא צפויה זו מצד אירופה בעוד המשא ומתן מתקיים. יתרה מזאת, בשלהי אוגוסט 2005 נזף הנשיא הנבחר

החדש אחמדינג'אד במדינות המרוויחות מקשריהן הכלכליים עם איראן, אולם מתנגדות לזכותה לפתח תכנית גרעין. אף כי לא נקב בשמותיהן של אותן מדינות, קרוב לוודאי שהתכוון למדינות ה-3-EU. טקטיקה חדשה זו הגיעה לשיאה באו"ם, כאשר נזף הנשיא החדש במדינות המערב על שהן מפריעות לתכניתה של איראן. אם כן, איראן מכשירה את הקרקע להפוך את הקערה על פיה, כדי להציג את אירופה כמי שמציבה דרישות לא קבילות ומפגינה התנהגות נוקשה מדי.

הכור הגרעיני בבושהר

האסטרטגיה של איראן התחזקה מהתמיכה שנתנו לה מדינות לא מערביות אחרות באסיה ובאפריקה (ובייחוד דרום אפריקה) אשר תומכות בשאיפתה לפתח את תכנית הגרעין שלה בתחום האזרחי ואינן מסכימות עם דרישתה של אירופה כי איראן תפסיק את כל הפעילויות להעשרת אורניום. מקורות דיפלומטיים מערביים צוטטו כאומרים כי בשנתיים האחרונות הציעה איראן שיתוף פעולה וסיוע לרבות ממדינות העולם השלישי בתמורה לתמיכתן בתכנית הגרעין שלה.⁶ מדינות רבות אינן מגלות להיטות לתמוך בעמדתה של אירופה, ונראה כי הנפט הוא הגורם המכריע בשיקולים המנחים את מדיניותן מאחר שאיראן היא יצואנית הנפט השנייה בגודלה בין מדינות OPEC. לדוגמה, סין ויפן חתמו עם איראן

חוזים בהיקף נרחב לאספקת נפט וגז. תמיכה זו הגבילה את יכולתה של מועצת הנגידים של סבא"א, בישיבתה בתחילת ספטמבר 2005, לאשר החלטה חריפה יותר מאשר קריאה לאיראן לחדש את קיומה של השעיה מלאה של כל הפעילויות הקשורות להעשרה, ובכלל זה ייצורם של חומרי הזנה, לרבות באמצעות ניסויים או ייצור במתקן להמרת אורניום.

בסיכומו של דבר, איראן חותרת, בשקט ובבטחה, ליצור אווירה של הסכמה רחבה יותר לפעילויותיה, אגב הדגשת רצונה להמשיך לשתף פעולה, כל עוד מכירים במה שהיא רואה כזכותה הלגיטימית – להעשיר אורניום. באופן זה היא מקווה להמשיך להרוויח זמן יקר כדי לקדם את תכנית הגרעין שלה, אם כי, כמו שמתברר לאחרונה, המשך מניעת משבר נעשה משימה קשה יותר ויותר.

מלבד כל האמור לעיל, פורסמה לאחרונה התבטאות מעניינת ביותר המחזקת ישירות את הפרשנות שלפיה איראן מנסה להרוויח זמן ומבהירה את האופן שהיא מתייחסת בו לתפקידו של המשא ומתן במדיניותה. בריאיון מתחילת אוגוסט אמר חוסיין מוסאוויאן (Musavian), העומד בראש המשלחת מאיראן למשא ומתן בנושא הגרעין, כי ב-2003 אימצה איראן מדיניות המשלבת שני מסלולים: היא פועלת נמרצות עם סבא"א, וגם מנהלת משא ומתן במישור הבין-לאומי ובמישור הפוליטי: "סבא"א נתנה לנו ארכה של 50 יום כדי להשעות את ההעשרה על כל הפעילויות הקשורות בה. אולם הודות למשא ומתן עם אירופה זכינו בשנה נוספת, שבה השלמנו [את ה-UCF] באספהאן". בהמשך הריאיון הוסיף מוסאוויאן: "השעינו את ה-UCF באספהאן

באוקטובר 2004, אף כי נדרשנו לעשות זאת באוקטובר 2003. אילו השעינו זאת אז, לא היה ביכולתנו להשלים את ה-UCF באספהאן לעולם. היום אנו נמצאים בעמדת כוח: [ה-UCF] באספהאן הושלם, וגזים מסוג UF4 ו-UF6 מיוצרים. יש לנו מאגר של מוצרים, ובתקופה זו הצלחנו להמיר שלושים

לגישת איראן - המשא ומתן משמש לא מסלול להשגת פשרה והסכם, אלא אמצעי למניעת תגובות חריפות אשר יפגעו בתכנית בכללה

ושש טונות של עוגה צהובה לגו ולאחסן אותו. בנאטאנו הושלמה רוב העבודה⁷. התבטאות זו מעוררת כמובן דאגה, אף שנועדה, קרוב לוודאי, לתצרוכת פנימית.

סיכום

נראה כי איראן לא זו בלבד שנותרה נחושה בדעתה להמשיך בתכנית גרעין צבאית אלא שהיא הצליחה להשיג התקדמות מסוימת גם תוך כדי המשך קיומו של המשא ומתן עם האירופים. יכולתה לנצל את הזמן החולף כדי לקדם את תכניתה, גם בעודה מקיימת הידברות נמרצת עם סבא"א ועם מדינות ה-3,EU התחזקה בזכות סגנון ניהול המשא

ומתן שלה והתמרון הזהיר כדי שלא תיחשף לצעדים קשים.

נראה כי ההתפתחויות האחרונות מקרבות את רגע המשבר האמתי, בייחוד כאשר מדינות אירופה התפכחו מאשליית האפשרות להגיע לסיכום חיובי של המשא ומתן. עם זאת, יש לציין כי התפתחויות אלו, למרות ההחרפה בדינמיקה שלהן, אינן סוטות מהקו המאפיין את התהליך כמו שצינו לעיל. ההתפתחויות מדגישות כי לגישת איראן – המשא ומתן משמש, לא מסלול להשגת פשרה והסכם, אלא אמצעי למניעת תגובות חריפות אשר יפגעו בתכנית בכללה. מנקודת ראות זו איראן נראית כיום בטוחה יותר בהרגשתה כי היא השיגה תמיכה חשובה בתכניתה, והדבר מרחיק את האפשרות כי יוטלו עליה סנקציות, אף אם יועבר הנושא למועצת הביטחון. תהליך המשא ומתן עם ה-3,EU נתפס כאופציה הטובה ביותר עבור איראן למשוך זמן, אבל עתה היא מחפשת שותפים חדשים, כאלו שיסכימו עם התכנית הגרעינית האזרחית. לפיכך איראן מרגישה כי עדיין יש בידיה מרווח תמרון.

נותרה שאלה קריטית – מה לעשות כדי למנוע מאיראן השגת יכולת גרעינית צבאית? אף שאין נראות כרגע אפשרויות ברורות, קיימת האפשרות להפסיק להסתמך על הפורומים הבין-לאומיים ולהתחיל לגבש קבוצת מדינות בעלות אינטרסים דומים

כדי להגיע אתן להסכמה בדבר הטלת סנקציות על איראן. גיבוש קבוצה כזו חשוב בעיקר על רקע ניסיונותיה של איראן לגבש קבוצה משלה לתמיכה בזכותה להעשיר אורניום. מלבד כל הנאמר לעיל, ייתכן שמדינות תצטרכנה להתמודד עם איראן גרעינית – תסריט העלול להתגשם למרות כל הניסיונות למנוע זאת.

הערות

1. ראו: Y-net, 10 במאי 2005.
2. Ian Traynor, "Iran is Building Secret Nuclear Components, Says Rebel Group", *The Guardian*, 19 August 2005.
3. ראו: ידיעות במערב, 26 ביולי 2005, והארץ, 27 ביולי 2005, על ממצאים שפורסמו בדף שפיגל (*Der Spiegel*), שלפיהם הייתה איראן מעורבת בשתי עסקות חשאיות לרכישת רכיבים גרעיניים.
4. MENL, "Iran Deploys Ukrainian Cruise Missiles," 7 October 2005; Con Coughlin, "Russians Help Iran with Missile Threat to Europe", *Sunday Telegraph*, 16 October 2005.
5. יש טענות בלתי מוכחות, בעיקר מצד ארצות הברית, כי איראן בכל זאת מייצרת חומרי לוחמה כימית, אולם העיקר כאן הוא התדמית של משתפת פעולה בזירה הבין-לאומית שביקשה איראן ליצור.
6. MENL, 12 August 2005.
7. MEMRI Special Dispatch series, no. 957, 12 August 2005.